

Філатенко І. О., к.філол.н., докторант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВНУТРІШНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВОЇ ПОДІЇ В МАСМЕДІЙНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ

В статті описується внутрішня організація мовленнєвої події в політичному дискурсі мас-медіа України. До понятійних компонентів політичних подій, що вербалізуються в ЗМІ, належать такі: агент, коагент, місце, мета, час та ін.

Ключові слова: подія, мовленнєва подія, внутрішня організація, роль, масмедійний політичний дискурс.

Filatenko I., Ph.D. (Philology), doctoral candidate
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE INTERNAL ORGANIZATION OF SPEECH EVENT IN POLITICAL DISCOURSE OF MASS MEDIA OF UKRAINE

The article is devoted to description of internal organization of speech event in political discourse of mass media of Ukraine. The list of conceptual components of political events includes the roles of agent, coagent, localization, goal, time, etc. All of them verbalize in mass media.

Key words: event, speech event, internal organization, role, political discourse in mass media.

УДК 81'25'374=161.2=134.2

Фокін С.Б., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ХИБНІ ДРУЗІ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК НАСЛІДОК СЛОВОТВІРНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Проаналізовано та розширено значення поняття "хібні друзі перекладача"; на матеріалі українсько-іспанського напрямку перекладу показано та проілюстровано, що "хібні друзі перекладача" охоплюють, окрім міжмовних омонімів, численні випадки словотвірної інтерференції.

Ключові слова: хібні друзі перекладача, міжмовні омоніми, словотвірна інтерференція, лексикографія.

Хоча поняття "хибних друзів перекладача" міцно увійшло в лексикон як практиків, так і теоретиків перекладу, його складно термінологізувати з декількох причин: 1) воно є надто метафоричним; 2) це поняття охоплює доволі різномірні явища. Тим не менш, численні спроби систематизувати випадки цього явища свідчать про велику практичну та дидактичну цінність поняття. І не можна не погодитися з Л.Л. Нелюбіним, що "хоча словосполучення 'хибні друзі перекладача' задовге і надто відкрите, щоб стати терміном, за останні роки воно все ж таки термінологізувалося; (...) воно неначе нагадує, які пастки чатують на всіх тих, хто має справу з різними мовами; видається, що перевага цієї назви в тому, що вона надто точно характеризує перекладацьке явище" [Нелюбин 2009, 103]. Тому не дивно, що полиці бібліотек і книгарень поповнюються новими здобутками на цій ниві. Прикладами такої систематизації є праця С.І. Канонич "300 ложных друзей переводчика. Испанско-русский словарь-справочник" [Канонич 2001], або В.В. Акуленко (та інш.) "Англо-русский и русско-английский словарь ложных друзей переводчика" [Акуленко 1969]. Частіше, ніж словники, серед публікацій зустрічаються первинні розвідки у вигляді статей, зокрема: А.В. Капуш [Капуш 2004], Л.І. Морошану [Морошану 2010] та ін. Безумовно, актуальне це явище і для іспансько-української мовної пари, де ця ніша досі не заповнена, відтак, актуальність матеріалу і теми не викликає сумніву. Тому надалі дозволимо собі вживати назву досліджуваного явища "хибних друзів перекладача" без лапок.

Поза сумнівом, згадані праці, надзвичайно вартісні з погляду лексикографічної практики, викладання іноземної мови та перекладу, контрастивних досліджень тощо, переважно висвітлюють такі хиби друзі перекладача, які схожі за звучанням, часто характеризуються спільною етимологією, однак мають повністю або частково відмінну семантику, тобто, фактично є міжмовними омонімами та паронімами. Зокрема, у тлумачному перекладознавчому словнику Л.Л.Нелюбіна лема статті "міжмовні омоніми" переадресовує до хиби друзів перекладача [Нелюбин 2009, 108], тобто, ці поняття ототожнюються.

Тим не менш, при підході до хиби друзів перекладача як до "міжмовних омонімів" до їхнього списку неминуче потрапляють такі міжмовні пари, які доволі абсурдно собі увіяти в ролі цих самих хиби друзів, адже окремі з них перекладач навряд чи вживатиме як

перекладні відповідники, наприклад: іспанський іменник "baba" ("слина") і російський "баба" [Канонич 2001 : 11], іспанський іменник "pan" ("хліб") і російський іменник "пан" [Канонич 2001 : 73], аналогічно – "para" – "пара" [Канонич 2001 : 75]. Звичайно, важко собі уявити людину, яка б, знаючи іспанську мову хоча б на базовому рівні, ототожнювала ці поняття на основі їхньої співзвучності. З іншого боку, існують хибні друзі перекладача, на нашу думку, значно підступніші (і результати описаного нижче експерименту про це красномовно свідчать), які полягають у словотвірній інтерференції. Яскравим прикладом такої інтерференції може стати помилкове творення в іспанській мові іменника *atensta за аналогією до пари *muñeca* – *turista* та безлічі інших. Однак, у випадку з "атеїстом" словотвірна модель на суфіксі *-ista* не спрацьовує, і мало хто з вітчизняних іспаністів не шпортався на цьому слові.

Наявність однакових продуктивних словотвірних моделей у двох мовах, як буде показано на дослідженому матеріалі з української та іспанської мов, часом спричиняється до безапеляційного їх перенесення з однієї мови в іншу. Пов'язане це явище, на нашу думку, з тим, що в випадку перенесення словотвірної моделі хибна впевненість підкріплюється власною глибиною теоретичного (або інтуїтивного) розуміння механізму словотвору, її певною абсолютизацією. Іншими словами, на тому етапі вивчення іноземної мови, коли людина не лише добре обізнана з "писаними правилами" іноземної мови, а ще й інтуїтивно розуміє механізми творення мовних явищ, ймовірно, у неї значно зростає ступінь впевненості у своїй компетентності і певним чином притлумлюється відчуття сумніву. Уміння помічати ті випадки в іноземній мові, коли словотвірна модель може схибити, вимагає надзвичайно тонкого відчуття нюансів, часто непередбачуваних. І це не означає, що мовець повинен на кожному кроці перевіряти всі свої словотвірні спроби, але й здорове відчуття сумніву, властиве кожній інтелегентній людині, теж час від часу не завадить. Забезпечити золоту середину між беспорядною невпевненістю та безапеляційною самовпевненістю і покликані словники хибних друзів перекладача, адже здатні убезпечити від дуже ймовірних похибок. Якщо використання таких словників на початкових етапах викладання мови ще може бути дискусійним, їхня користь для фахівців, лексикографів, дослідників є безсумнівною. Відтак, практика перекладу потребує розширення такого корисного

прикладного поняття як хибні друзі перекладача з урахуванням його розмаїтості і, відповідно, укладання таких словників для різних мовних пар, в тому числі іспансько-української, на часі. Метою статті є перегляд поняття хибних друзів перекладача, зокрема, аналіз можливості включення до них випадків словотвірної інтерференції, що можуть призводити до вживання помилкових відповідників при перекладі. Завданням на шляху реалізації мети був експеримент, який полягав у перевірці робочої гіпотези: *окрім власне міжмовних омонімів, до використання хибних лексичних еквівалентів при перекладі здатне призводити перенесення механізмів словотвору.*

Експеримент відбувався в декілька етапів: 1) нагромадження потенційних хибних друзів перекладача шляхом ретроспективного аналізу власного досвіду вжитих помилкових еквівалентів; 2) нагромадження помилок студентів на заняттях з мови і перекладу; 3) узагальнення і цілеспрямований пошук дедуктивним шляхом додатково потенційних хибних друзів перекладача (в результаті для експерименту були відібрані 240 потенційних хибних друзів перекладача); 4) виконання студентами старших курсів експериментального завдання з перекладу списків слів переважно термінологічного або навколотермінологічного характеру, що містили потенційні хибні друзі перекладача.

Задля забезпечення чистоти експерименту до списку включалися і "нехибні" друзі, тобто, такі терміни, що мають прямий поморфемний відповідник в іспанській мові (наприклад, "карамелізація", "еквілібрист", "дренаж", іспанською, відповідно – "caramelizaciyn", "equilibrista", "drenaje"), у той час як окремі слова, створені за такими ж або подібними словотвірними моделями в українській мові, в іспанській мові не існують, напр.: "консультація", "геодезист", "міраж", іспанською, відповідно – "consulta", "geodesta", "espejismo". Студентам старших курсів було запропоноване завдання: *"Перекладіть з української на іспанську слова іношомовного походження або запропонуйте варіант перекладу, який найвірогідніше припускаєте".* Серед них міжмовні омоніми становили 33,3 %, а потенційні словотвірні буквализми – 66,6 %. Таке співвідношення обумовлене вибором самого дослідника, виходячи з власного досвіду та інтроспективних спостережень. Визнаємо, що воно не позбавлене суб'єктивних уподобань, тому ці дані наразі ніяк не інтерпретуємо.

Що стосується міжмовних омонімів, то деякі з них є спільними для іспансько-української та іспансько-російської мовних пар, і, тим не менш, не ввійшли до праці С.І. Канонич, тому вважаємо за доцільне їх тут навести: *історик* – *historiador*, *абрєвіатура* – *siglas*, *асунімос*, *аванс* – *adelanto*, *аварія* (автомобільна) – *accidente*, *агітація* – *propaganda*, *альт* – *viola*, *амбар* – *hurreo*, *анотація* (книги, фільму) – *sinopsis*, *атлетика* – *atletismo*, *базар* – *mercado*, *базилік* – *albahaca*, *вазон* – *maceta*, *газета* – *periydico*, *каналізація* – *alcantarillado*, *лекція* – *conferencia*, *евакуатор* – *grúa*, *естафета* – *relevo* та ін.

Тим не менш, як уже зазначено, більшу частину фактичного матеріалу становили хибні друзі перекладача, утворені внаслідок словотвірної інтерференції. Зокрема, серед них можна виділити декілька типів:

1. До першого, очевидно, найпоширенішого типу слід віднести латинізми та грецизми, які доволі поширені в українській мові; а оскільки іспанська мова є безпосереднім нащадком латини, при перекладі латинізму (або часткового латинізму) з української мови на іспанську дуже спокусливим видається калькування словотвірної моделі, адже латинські морфєми цілком природні в іспанській мові. Зокрема, експеримент показав такі помилки перекладу: *табуляція* – **tabulaciyn* (правильно: *tabulador*); *трансплантація* – **transplantaciyn* (правильно: *transplante*), *Реформація* – **Reformaciyn* (правильно: *Reforma*); *секундант* – **secundante* (правильно: *padrino*); *тонзиліт* – **tonsilitis* (правильно: *amigdalitis*); *тореадор* – **toreador* (правильно: *torero*); *кастаньєти* – **castacetas* (правильно: *castacuelas*); *каратист* – **caratista* (правильно: *karateka*); *камертон* – **camertyn* (правильно: *diapasyu*); *рахіт* – **raqutis* (правильно: *raqutismo*); *романтизм* – **romantismo* (правильно: *romanticismo*); *акліматизація* – **aclimatizaciyn* (правильно: *aclimataciyn*); *декламація* – **declamaciyn* (правильно: *recitaciyn*); *кульмінація* (художнього твору) – **culminaciyn* (правильно: *climax*); *меліорація* – **melioraciyn* (правильно: *bonificaciyn*); *амуніція* – **atuniciyn* (правильно: *municiyn*), *локація* – **locaciyn* (правильно: *localizaciyn*). Так само в деяких гібридних композитах спостерігається хибний перенос українського суфікса -ція на -ciyn: *диспансеризація* – **dispanserizaciyn*, *екранізація* – **ecranizaciyn*. Творення неіснуючих слів, що за морфолого-фонетичними характеристиками можуть нагадувати іспанське –

*güepardo, *dictor, *elüctrico, *dirigente, *pergamento, *foliante, *sinyptico, *florido та інш. виявилось загалом поширеним в іспансько-українському перекладі.

В особливу підгрупу виділяються давньогрецькі антропоніми: *Артемїда – Artemisa, Афїна-Палада – Atenea Palas, Фемїда – Temis.*

Окремий інтерес в цій групі хибних друзів перекладача становить низка іменників з суфіксом *-аж* (найчастіше у словах французького походження), які часто позначають збірні поняття, причому в іспанській мові їм не обов'язково мають відповідати іменники з паралельним суфіксом *-aje*. Сюди слід віднести такі хибні друзі як *тураж – *tiraje* (правильно: *tirada*), *міраж – miraje* (правильно: *espejismo*). Тут до помилки спонукає ще й корінь *mir*, адже в іспанській мові є дієслово *mirar – дивитися* (хоча насправді *міраж* походить від французького *se mirer – дивитися в дзеркалі, відбиватися в дзеркалі*), *літраж – *litraje* (правильно: *cantidad de litros*); *вітраж – *vitraje* (правильно: *vidriera*), *фактаж – *factaje* (правильно: *relaciyn de los hechos*), *бандаж – *bangaje* (правильно: *braguero*); *інструктаж – *instructaje* (правильно: *instrucciyn*).

Загалом, перенесення морфологічної структури українського слова на іспаномовний матеріал, як показано на прикладах цієї групи, доречно розглядати в рамках "морфологічних буквалізмів", які спостерігається не лише при перекладі з української мови на іспанську (іноземну), а й з іспанської на українську (рідну) [Калустова 2003 : 199].

Причиною таких розбіжностей можуть бути різні шляхи потрапляння слова до нас та до іспаномовних країн. До прикладу, такий латинізований термін як *реанімація* впровадив спочатку в російську мову російський лікар В.О. Неговський, батько сучасної *реаніматології*. Останній термін теж є хибним другом перекладача, адже іспанською він звучить як *medicina de emergencia*. В іспанській мові існують терміни *reanimar, reanimaciyn* на позначення процесу реанімації, а однокорінні не так поширені, як скажімо, в українській мові, так, *реанімація (відділ) – UVI (unidad de vigilancia intensiva), UCI (unidad de cuidados intensivos), terapia intensiva*. До цієї групи також можна віднести і окремі групи внутрішньомовної інтерференції. Оскільки в іспанській мові процесуальні іменники на *-siyn, -ciyn* творяться від багатьох дієслів, треба пам'ятати, що існують і певні обмеження, і нехтування ними може призводити до формування таких

покручив як **transportaciyn* (правильно: *transporte*); **firmaciyn* (правильно: *firma*).

2. Звичайно ж, словотвір не обмежується морфологічними моделями і морфологічними буквализмами, так само і словотвір може бути не лише морфологічним. Зокрема, продуктивним механізмом словотвору є запозичення, і не секрет, що серед мов-позикодавців домінує англійська. Тому до другого типу "словотвірних" хибних друзів перекладача ми відносимо численні англіцизми, наявні в українській мові. При їх перекладі подекуди, на жаль, використовується хибна стратегія: "англіцизм, відтак, інтернаціоналізм". У цьому зв'язку слід згадати такі терміни як *рекордсмен* – **recordsman* (правильно: *plusmarquista*), *тендер* – **tender* (правильно: *concurso p̄blico*), *допінг* – **doping* (правильно: *dopaje*), *слайд* – **slide* (правильно: *diapositiva*), *тайм* – **time* (правильно: *parte*), *смайлик* – **smile* (правильно: *emoticono*), *скейт* – **skeit* (правильно: *monopatn*), *блендер* – **blender* (правильно: *licuadora*), *пасати* – **pasatos* (правильно: *vientos alisios*), *файл* – **file* (правильно: *archivo*), *імнічмент* – **impeachment* (правильно: *moçyn de censura*), *ретранслятор* – **retranslador* (правильно: *repetidor*). Є запозичення і з інших мов, які в іспанській адаптувалися, наприклад: *тангенс* (*tangente*), і навпаки, в українській мові термін *перистальтика* адаптований, а в іспанській зберігається грецька суфіксація – *peristalsis*.

3. До третьої групи ми відносимо ті хибні друзі перекладача, наявність яких зумовлена орфографічними розбіжностями в українській та іспанській мовах. Так, при наявності еквівалентних латинізмів в обох мовах зазвичай спостерігається доволі чіткий графічний паралелізм, однак існують і розбіжності: *інтонація* – *entonaciyn*, *демобілізація* – *desmovilizaciyn*, *денаціоналізація* – *desnacionalizaciyn*, *навігація* – *navegaciyn*, *бароко* – *barroco*, *депутат* – *diputado*, *контраргумент* – *contraargumento*, *експропріація* – *expropiaciyn*, *реторика* – *retyrica*.

У кількісному відношенні експеримент показав, що, хоча потенційних "словотвірних" хибних друзів перекладача було 66,6%, а міжмовних омонімів – 33,3%, при підрахунку помилок виявилось, що при перекладі останніх вони становили лише 13%, а при перекладі "словотвірних" хибних друзів перекладача – аж 87%. Це показує, що словотвірні хибні друзі перекладача частіше призводять до помилок, відтак, є небезпечнішими, ніж міжмовні омоніми.

Хибні друзі перекладача слід все ж відрізнити від неологізмів, які ще не зафіксовані в словниках, але вже перебувають в активному вжитку. Так, дієслово *teleportarse* та похідний віддієслівний іменник *teleportaciyn* теж поступово входять в обіг, хоча узуальніше *teletransportarse* (*меленпортуватися*).

Таким чином, поняття хибних друзів перекладача варто розглядати ширше, ніж зазвичай: це не лише міжмовні омоніми, а ті одиниці, де існує небезпека безапеляційного перенесення знань з однієї мови на іншу. Зокрема, це стосується аналогічних продуктивних словотворчих моделей в рідній та іноземній мовах, а, як відомо, правила словотвору є далекими від абсолютних. Тому перенесення може призводити до утворення лексичних одиниць з неочікуваним значенням або часом неіснуючих слів, як показали результати експерименту, навіть при високому рівні володіння іноземною мовою. На матеріалі української та іспанської мов виділено три типи словотвірної інтерференції: 1) перенесення словотвірної морфологічної моделі української мови на іспанську; 2) перенесення англіцизму або іншого запозичення з української мови на іспанську (за хибною стратегією: "англіцизм, відтак, інтернаціоналізм"); 3) перенесення орфографічних особливостей з української мови на іспанську.

Перспективним є подальший пошук і нагромадження хибних друзів перекладача як в окремих словниках, так і, згодом, у словниках загального користування. Окрім прикладного напрямку, дослідження типів та чинників вживання хибних друзів перекладача дозволяє пролити світло на когнітивні аспекти перекладу, розкрити окремі закономірності перекладацького процесу. Можливе і подальше розширення цього поняття, зокрема, окрім словотвірної інтерференції та міжмовної омонімії, чільне місце в цій проблематиці займає міжмовна полісемія, що заслуговує окремої розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Акуленко В.В.* Англо-русский и русско-английский словарь ложных друзей переводчика / В.В. Акуленко, С.Ю. Комиссарчик, Р.В. Погорелова, В.Л. Юхт. – М.: Сов. Энциклопедия, 1969. – 384 с.
2. *Борисова Л.И.* Ложные друзья переводчика научно-технической литературы. – М.: Всесоюзный центр переводов научно-технической литературы и документации, 1990. – 108 с.
3. *Калустова О.М.* Інтерференція як чинник буквалізмів у перекладі // Мова і культура. – Серія "Філологія". Науковий щорічний

журнал. – К.: Вид. Дім Дмитра Бураго, 2003. – Вип. 6. – Том IV. – С.194-202.

4. *Канонич С.И.* 300 ложных друзей переводчика. Испанско-русский словарь-справочник. – М.: Publisher: Менеджер, 2001. – 112 с.

5. *Капуш А.В.* "Хибні друзі перекладача" в міжмовному та внутрішньомовному контексті (на матеріалі сучасної німецької мови) // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2004. – Вип. 17. – С. 149-150.

6. *Морошану (Демьянова) Л.І.* Семантичні та стилістичні "фальшиві друзі перекладача" в італійській та російській мовах // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія: Філологія. – 2010. – Вип. 1. – С. 59-66.

7. *Нелюбин Л.Л.* Толковый переводоведческий словарь. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 22.04.13.

Фокин С.Б., к.філол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЛОЖНЫЕ ДРУЗЬЯ ПЕРЕВОДЧИКА КАК СЛЕДСТВИЕ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ

Проанализировано и расширено значение понятия "ложные друзья переводчика"; на материале украинско-испанского направления перевода показано, что "ложные друзья переводчика" охватывают, помимо межъязыковых омонимов, многочисленные случаи словообразовательной интерференции.

Ключевые слова: ложные друзья переводчика, межъязыковые омонимы, словообразовательная интерференция, лексикография.

Fokin S.B., PhD,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

TRANSLATOR'S FALSE FRIENDS AS A CONSEQUENCE OF DERIVATIVE INTERFERENCE

The notion of "translator's false friends" is analyzed and enhanced; it is proven on the basis of Ukrainian-Spanish translation material that "translator's false friends", besides interlingual homonyms, include multiple cases of derivative interference.